

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ที่มุ่งพัฒนานักเรียนทุกคนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยที่ดี ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้ และทักษะพื้นฐานรวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการเรียน การประกอบอาชีพ และการศึกษา ตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ บนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดให้นักเรียนเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็น เป้าหมาย สำคัญของการพัฒนาคุณภาพนักเรียน มาตรฐานการเรียนรู้จะระบุสิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติ ได้ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ที่ต้องเกิดแก่นักเรียนเมื่อจบการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551 : 8) โดยสอดคล้องนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดย พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ออกรายการ “คืนความสุขให้คนในชาติ” ออกอากาศ ทางโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยในวันศุกร์ที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 ที่ กำหนดให้สถานศึกษาสอดแทรกเนื้อหา ค่านิยมหลักคนไทย 12 ประการ ในการเรียนการสอน วิชาต่างๆ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและมีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และหน้าที่พลเมือง เพื่อให้ นักเรียนรู้หน้าที่ของคนไทย มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม จริยธรรม มีความภาคภูมิใจในชาติและความเป็นไทย ซึ่งค่านิยมดังกล่าวครอบคลุมและ สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ศักราช 2551

กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีเป้าหมายหรือความคาดหวัง ที่สำคัญ คือ การเน้นให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิต ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม และมุ่งหวังให้นักเรียนเข้าใจถึงการ เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เกิดความเข้าใจในตนเองและยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่น

สามารถดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติได้ และเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ต้องเรียนรู้ตลอด 12 ปีการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2552 : 1) การจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ให้มีคุณภาพมีมาตรฐานในทุกรายวิชาต่าง ๆ และทุกชั้นปีนั้นจะต้องมีการจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของนักเรียน โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง มีการพัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียนมา หลักในการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนที่มีความหมาย การจัดการเรียนการสอนแบบการบูรณาการ การจัดการเรียนการสอนที่เน้นพัฒนาค่านิยม คุณธรรมจริยธรรม และเน้นการปฏิบัติจริง (กรมวิชาการ. 2545 : 247)

การพัฒนานักเรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่หลักสูตรกำหนดไว้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ซึ่งครูเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้มีความสามารถ มีความรอบรู้ มีศักยภาพในการจัดการเรียนการสอน และเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อนักเรียน ซึ่งการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนนั้นครูเป็นผู้กำหนด เพราะบรรยากาศในชั้นเรียนนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมของนักเรียน จากการศึกษางานวิจัย เรื่องกรณีศึกษาการเรียนการสอน : สาขาวิชาสังคมศาสตร์ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 35-45) พบว่า ปัญหาในอดีตของครูส่วนใหญ่ใช้วิธีบรรยายเนื้อหา ดังนั้นครูควรมีการปรับบทบาทของตนเองจากผู้สอนหรือผู้บรรยายมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ มีการเสริมแรงให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้และแก้ปัญหาด้วยตนเอง สนับสนุนให้เกิดการทำงานเป็นทีม และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพสอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543 : 1-16) กล่าวถึงปัญหาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ค.ศ. 2000 โดยสรุปคือ เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาเป็นเนื้อหาที่ล้าสมัยและจำกัดความรู้ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลซึ่งจะทำให้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนคลี่คลายไปในทางที่ดีได้ ซึ่งสอดคล้องกับ จันจิรา เลิศศรีบัณฑิต (2553 : 3) กล่าวว่า การเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นวิธีสอนแบบบรรยายเนื้อหา ขาดการจัดกิจกรรมประกอบการสอนและการใช้อุปกรณ์สอน ซึ่งการจัดเรียนการสอนแบบนี้ทำให้นักเรียนกลายเป็นผู้ขาดความสามารถด้านการคิด ขาดทักษะการปฏิบัติจริง และไม่มีความสุข

ในการเรียน สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมทางลบของนักเรียน นักเรียนเกิดการเบื่อหน่ายวิชาเรียน หนีเรียน ไม่ตั้งใจเรียน และไม่มีสมาธิในการเรียน จากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องจากการนำหลักสูตรไปใช้ของครู เพราะในขั้นตอนการใช้หลักสูตรที่เป็นทางการ (Formal Curriculum) ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ได้เกิดปรากฏการณ์ของหลักสูตรขึ้น ซึ่งในแวดวงการจัดการศึกษายังไม่มีการให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น หนึ่งในปรากฏการณ์ของหลักสูตรที่เกิดขึ้นนั้นคือ หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum)

หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) เป็นหลักสูตรประเภทหนึ่งที่กำหนดขึ้นโดยมีฐานคติบนความเชื่อว่า นักเรียนนั้นเรียนรู้สิ่งอื่นอีกหลายสิ่งนอกเหนือจากที่สอนในหลักสูตรสถานศึกษา (ชนิดา รักษ์พลเมือง และสมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2549 : 130) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Snyder (1986 : 27) ที่กล่าวว่าหลักสูตรแฝงคือ หลักสูตรที่ไม่เป็นทางการแอบแฝงอยู่ในสภาพบรรยากาศ และนักเรียนสามารถเรียนรู้จากการตีความหมายจากสภาพบรรยากาศ โดยที่ครูไม่รู้ตัวหรือไม่เจตนาที่จะสอน สภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึก ของนักเรียนส่วนหนึ่งเป็นการเรียนรู้ผ่านการตีความหมายสภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนของครูจึงเป็นหลักสูตรแฝงที่สำคัญ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีผลกระทบมากมายทั้งด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งถ้าเป็นเรื่องที่ไม่พึงประสงค์แล้วจะมีผลต่อเนื่องถึงสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนได้ และจากผลการศึกษาของ Synder ยังได้ผลสรุปว่าไม่มีหน่วยงานทางการศึกษา สถาบันทางการศึกษาหรือสถานศึกษาใดที่ไม่ปรากฏหลักสูตรแฝง หลักสูตรแฝงนี้อาจมีทั้งทางบวกและทางลบต่อการเรียนรู้ ทัศนคติ ค่านิยม การถ่ายทอดทางสังคมของนักเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภูษิต บุญทองเถิง. 2549 : 24-32) ได้ศึกษากระบวนการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ที่มีการควบคุมกำกับหลักสูตรแฝงเพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพของนักเรียน พบว่าคุณภาพของนักเรียนด้านผลสัมฤทธิ์เนื้อหาวิชา ด้านทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์และด้านสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย ความวิตกกังวล ในการเรียน และเจตคติต่อการเรียนคณิตศาสตร์ ทำให้ได้กระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมและสามารถเสริมสร้างการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพของนักเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด

จากปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนข้างต้น ปฏิเสธไม่ได้ว่าการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันจะไม่มีปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้น ปัญหาบางปัญหามีอิทธิพลมาจากหลักสูตรแฝง ที่ถูกสอนนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรทางการ ซึ่งมีผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นในบริบทของการจัดการ

เรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างคุณภาพ การเรียนรู้ของนักเรียนต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการ เรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีอะไรบ้าง
2. ความคาดหวังของครูและการรับรู้ของนักเรียนตามความคาดหวังของครูจาก ปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีอะไรบ้าง
3. หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่ม สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ในบริบทของ การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาความคาดหวังและการรับรู้ของนักเรียนตามความหวังของครูจาก ปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษาหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียน การสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ขอบเขตการวิจัย

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ครูและนักเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จาก โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้น มัธยมศึกษา ของโรงเรียนในเครือข่ายพัฒนาวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ทั้งหมด จำนวน 8 โรงเรียน เป็นครูจำนวน 40 คน และนักเรียนจำนวน 80 คน ได้มาโดยวิธีการเลือก แบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. ขอบเขตเนื้อหาวิชา

การวิจัยในครั้งนี้ มีเนื้อหาวิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงในบรรยากาศการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

3. ระยะเวลาในการวิจัย

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2557 – ปีการศึกษา 2558

4. พื้นที่วิจัย

พื้นที่ทำวิจัย คือ โรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของโรงเรียนในเครือข่ายพัฒนาวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 8 โรงเรียน ดังนี้

1. โรงเรียนพระกุมารมหาสารคาม
2. โรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม
3. โรงเรียนบ้านเทศบาลบ้านส่องนางใย
4. โรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา
5. โรงเรียนผดุงนารี
6. โรงเรียนมหาชัยพิทยาคาร
7. โรงเรียนท่าขอนยางพิทยาคม
8. โรงเรียนกัณฑ์วิชัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

ปรากฏการณ์ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครู เพื่อมุ่งหวังให้นักเรียนบรรลุเป้าหมายตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ที่มุ่งให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างแท้จริง เกิดการพัฒนาตนเองและสังสมคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมของประเทศชาติ ประกอบด้วยกิจกรรมทั้ง 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 2) ด้านวัดและประเมินผล 3) ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ 4) ด้านแบบแผนปฏิบัติ และ 5) ด้านภาษาสัญลักษณ์

บริบทในการจัดการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนภายใต้องค์ประกอบทั้ง 5 ดังนี้ 1) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 2) ด้านวัดและประเมินผล 3) ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ 4) ด้านแบบแผนปฏิบัติ และ 5) ด้านภาษาสัญลักษณ์ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ความน่าจะเป็น หมายถึง โอกาสของการเกิดขึ้นของแต่ละปรากฏการณ์ โดยที่มีความถี่ของการเกิดขึ้น ป้อยครั้งจนถึงทุกครั้ง

ความคาดหวังของครู หมายถึง ผลที่ครูต้องการให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน หลังจากการจัดการเรียนการสอนตามองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 2) ด้านวัดและประเมินผล 3) ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ 4) ด้านแบบแผนปฏิบัติ และ 5) ด้านภาษาสัญลักษณ์

การรับรู้ของนักเรียน หมายถึง นักเรียนเรียนรู้ผ่านการตีความหมายจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา

หลักสูตรแฝง หมายถึง สิ่งที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้และตีความหมายไปเองผ่านสภาพบรรยากาศของการเรียนการสอน โดยที่ครูไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ได้เจตนา ซึ่งส่งผลต่อสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึกของนักเรียนในที่นี้คือ ความวิตกกังวลในการเรียนและเจตคติที่ไม่ดีต่อการเรียนที่พบว่ามียุ่จริงในชั้นเรียน โดยมีระดับความมากน้อยต่างกันของแต่ละบุคคล

หลักสูตรแฝงด้านบวก หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม แล้วนักเรียนเกิดการรับรู้ที่ไม่ตรงตามความคาดหวัง แต่การรับรู้ที่ส่งผลดีทำให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และมีผลการเรียนดีขึ้น

หลักสูตรแฝงด้านลบ หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม แล้วนักเรียนเกิดการเรียนรับรู้ที่ไม่ตรงตามความคาดหวังของครู ซึ่งการรับรู้ที่ส่งผลไม่ดี ทำให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์และมีผลการเรียนต่ำลง

คุณภาพการเรียน หมายถึง การเรียนรู้ที่บรรลุผลการเรียนที่คาดหวัง ครอบคลุมองค์ประกอบตามเกณฑ์คุณภาพนักเรียน ที่กำหนดโดยกรมวิชาการ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านผลสัมฤทธิ์ในเนื้อหาวิชา ด้านทักษะกระบวนการและสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อการเรียน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ประโยชน์เชิงวิชาการ เพื่อขยายขอบเขตองค์ความรู้ของหลักสูตรแฝงให้แพร่หลาย โดยเฉพาะกับผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา
2. ประโยชน์เชิงประยุกต์ การวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้รับรู้และตระหนักถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรแฝง และเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพต่อไป
3. นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม